

تی. ئیس. ئیلیهت نهک ههر پیتی وابوو باشترین رهخنه گر ئه و کهسانه بوون که وهک درایدن، جانسن و کالریج خویان شیعیریان دههؤنییه وه، به لکو لهسه ر ئه و باوه رهش بوو، رهخنه گریک که شاعیره دهشی له نووسراوه گه لی رهخنه گرانه یدا، نه زموونی داهینه رانه ی خۆی به کاریبینی. ئه و، ماتییۆ ئارنۆلد-ی له سۆنگه ی ئه وه ی وا نه بوو سه رکۆنه ده کرد. رهخنه و راستکردنه وه کاری هه میشه یی ئیلیهت بوو و سه یر نییه که رهخنه کانی ئه و به پیچه وانه ی ئارنۆلد، به رده وام له نه زموونی داهینه رانه یدا پاراو ده بوو.

ئاماژه کانی ئیلیهت سه بارهت به نووسینی شیعر، جاری وایه، گهر نه مانگوتیبت دژی خۆی، هلنۆل و سست دیته به رچاو سه ره رای ئه مه، له وانیه ده ژوازییه کی ئه وتۆ له ودا به دی نه کری، که ته سلیمی راستکردنه وه ی کاری خۆی ده بی، کاریک که ویده چی جاروبار له دۆخی بیهؤشیدا ده کری. سه بارهت به هه ندی تیروانیی پیتشوی که مته رخم بووه.

ئیلیهت ئه وه نده ی پیرتر ده بی، زۆر زیاتر بیزاری خۆی له خوتندنه وه ی نووسراوه کانی پیتشینیان ده رده بری. ئه گهر له باوه ره کانی خۆیدا تووشی هه له یه ک بیته زۆرجار پیتیدا ده چیته وه یان وه لای دهنی، وهک چۆن باوه ره کانی پیتشوی سه بارهت به میلتنۆن و گۆته و شیلی گۆریوه. له وتاریکیدا سه بارهت به «گۆته ی فره زان- ۱۹۵۵» به ئهرکی سه رشانی خۆی ده زانی که له گه ل گۆته ئاشت بیته وه:

هزره یلی شیعی تی. ئیس. ئیلیهت

ستیفن سپیندر
له فارسییه وه: عه بدو لخالق یه عقووبی
(بوکان)

ئیلیت

من گومانم وایه، له نیوان ره‌گه‌زگه‌لی رۆشن‌بیرانه و خود ئاگا و ره‌گه‌زگه‌لی ناخودئاگا و غه‌ریزی له شیعردا پیوه‌ندییه‌کی تاییه‌ت له گۆزیدا بوو که ئیلیت گه‌لی جار به‌گه‌رینگی ده‌زانی و به‌رده‌وام ده‌یه‌ویست روونیان بکاته‌وه. له جومله‌ی ئەم پیوه‌ندییانه، وا به‌سته‌یی نیوان تواناییه‌کانی داهینه‌رانه و ره‌خنه‌گرانه له کۆمپوزیسیون و ته‌رازیه‌ندی کردنی به‌ره‌م دایه. ئیلیت «داهینه‌رانه» وه‌ک شتی‌ک که نا‌ئاگایانه کار ده‌کات و «ره‌خنه‌گرانه» هه‌لبه‌ت که موزۆر وه‌ک را‌گه‌یانندی «ئه‌ری» یان «نا» هاوکات له‌گه‌ل ئەو پیناسه‌ ده‌کات. ئەو شته‌ی ئەو زۆر که‌متر لێی دنیایا بوو، به‌شی زه‌ینی به‌ئاگا له‌ دارشتنی گه‌لاله‌ی شیعر به‌ر له‌ نووسینی بوو.

پیوه‌ندی نیوان پیکهاته‌ی فیکری و شکلی غه‌ریزی و سریشتی، هه‌ر له‌ بنه‌رته‌وه‌ پایه‌ندی دۆخی ناوه‌رۆکی شیعره. ئیلیت له‌ ره‌خنه‌ی سه‌ره‌تایی خۆیدا پیتی وابوو که دانتی ناچاره‌کی باوه‌ری به‌ فه‌لسه‌فه‌ی تومیستی نه‌بوو که باه‌ت و ناوه‌رۆکی کۆمیدی خوایی پیک ده‌هیتا، به‌لام که ئیلیت رووی هیتایه‌ مه‌سیحیه‌ت چیتر له‌سه‌ر ئەم بۆچونه‌ نه‌ما. ئەو هه‌روه‌تر ده‌یزانی که نه‌زۆکی هه‌ندی له‌ خۆینه‌ره‌وانی وتاره‌که‌ی له‌سه‌ر دانتی، له‌ قبوولکردنی باوه‌ره‌کانی دانتی-دا، لیتیان بۆته‌ له‌م

«نه‌ک له‌به‌ر ئەوه‌ی که هه‌ر له‌ بنه‌رته‌وه‌ بێدادی له‌ لایه‌ن که‌سیکه‌وه‌ که به‌بێ هه‌ست به‌ گوناح کردن گه‌لی بێداد و تاوانی ئەده‌بی کردوو قه‌ره‌بوو بکه‌مه‌وه، به‌لکو به‌وه‌ ده‌لیلله‌ی که ئەگه‌ر وام نه‌کردیا ده‌رفه‌تی خۆپه‌روه‌رده‌کردنم له‌کیس ده‌چوو که هه‌لی ده‌گرت غافل بوون لیتیان مایه‌ی سه‌رکۆنه‌کردنم بێت.» ئیلیت له‌ ده‌وامی قسه‌کانیدا پیتی وایه‌ که زاتی خه‌ریکبوون به‌ هه‌سته‌تیکی له‌م جو‌ره، له‌ راستیدا، چه‌شنه‌ بێداهه‌لگۆنتیکه‌ بۆ گۆته: «دان پیمانان به‌وه‌ی که گۆته‌ یه‌کیک له‌ ئەورووپاییه‌ گه‌وره‌کانه.»

ئیلیت له‌ رسته‌یه‌کی «ده‌نگی سین لایه‌نه‌ی شیعردا- ۱۹۵۳» ده‌لتی که له‌ شیعر «ده‌نگی یه‌که‌م» دا، به‌رفراوانی و به‌ربالا‌بوونی هاوکاتی شیوه‌ و ماده‌ ده‌بینی. شاعیر، له‌ کاری نووسیندا، سه‌روم‌ر خوازپاری دۆزینه‌وه‌ی «واژه‌کان» بۆ «شت» یکه‌ که له‌گه‌ل سه‌ره‌له‌دان و خۆیا‌بوونی واژه‌کان ده‌ره‌ویتیته‌وه‌ تا جیتی خۆی بۆ شیعر چۆل بکات. ئەو وه‌بیرمان دینیتته‌وه‌ که شیعرتیکی له‌م جو‌ره، هه‌ر شیوه‌یه‌کی که هه‌یبیت، تا‌قانه‌یه. سه‌ره‌رای ئەمانه‌ له‌ وتاری «جانسون وه‌ک ره‌خنه‌گر و شاعیر» دا ده‌بێژی: «به‌ باوه‌ری من، پیکهاته، ره‌گه‌زتیکی گرینگی کاری شاعیرانه‌یه.» هه‌ر له‌ سۆنگه‌ی بێ پیکهاته‌ییش ره‌خنه‌ له‌ جانسون ده‌گری. ئەسته‌مه‌ بکری ئەم واتایه‌ له‌ بیناسازی گه‌لاله‌ دارپێژراوی ده‌ره‌وی- که هه‌ر له‌ بنه‌رته‌وه‌ له‌وه‌ پێش ئاماده‌کراو دیته‌ به‌رچاو- له‌گه‌ل هزری «به‌ره‌ره‌کانی سات به‌ ساتی فریشته و هه‌شت پێ» ی «ده‌نگی یه‌که‌م» ی شیعره‌که‌ بگۆنپێندری. به‌لام تیروانینی دوهم بێگومان پتر چاک‌که‌ره‌وه‌ی تیروانینی یه‌که‌مه‌ تا ئەوه‌ی دژی بێت. وتووێژیکی به‌ که‌لک له‌ نیوان هزری هیتا‌خواری فه‌ره‌نسه‌یی سه‌بارده‌ت به‌ شیعر و بۆچوونی ئیلیت له‌مه‌ر پیکهاته‌ی فیکری شیعر له‌ ئارا‌دایه.

ئیلیت «کوێره‌دی» ی گۆلدسمیت به‌ شیعرتیکی به‌رزتر له‌ هه‌ر شیعرتیکی «جانسون» یان «گیری» ده‌زانی. هۆیه‌که‌ی ئەوه‌یه‌ که گۆلدسمیت شیعرتیکی خۆی به‌ یارمه‌تی هه‌سته‌تیکی سریشت نامیز له‌ پیکهاته‌ ده‌نووسی، پیکهاته‌یه‌ک که دێر به‌ دێر لێک ده‌ره‌ویتیته‌وه‌ و ته‌شه‌نه‌ ده‌کات. ئەو (به‌ قسه‌ی ئیلیت) «خاوه‌ن لیتها‌توویی و بوخته‌بێژییه‌کی ئەوتۆیه‌ که له‌ «چاسپیر» به‌م لاوه‌ که‌متر هاوتایه‌کی بۆ هه‌لکه‌وتوو.»

په‌ری سهر ری. ئەو خوینەرەو‌دی کۆمیدی‌ی خوایی ئامۆژگاری دەکات و پیتی دەلتی که گەرچی ناتوانی باوە‌ره‌کانی دانتی وه پشت گوی بخت، به‌لام چاوه‌روانی لی ناکری باوە‌ریان پی بینی. سەرله‌به‌ری ئەوشته‌ی پتویسته ئەمه‌یه که ده‌بی له‌و باوه‌رانه‌ بگه‌ین. خوینەرەو‌ه بو‌کاریکی و ئاتاجی باوه‌ر نییه، به‌لکو پتویسته‌ی بی باوه‌ری خۆی بیده‌نگ رابگری. له‌ یاداشتییکی تیر و ته‌سه‌لدا له‌سهر به‌شی دووه‌می ئەم وتاره‌دا، ئیلیه‌ت هه‌ندی‌ی په‌رچه‌کردار له‌ هه‌م‌به‌ر بو‌چوونی ئای. ئی. ریچاردز سه‌باره‌ت به‌ پتوهندی شیعر و باوه‌ر پيشان دده‌ا که له‌ «ره‌خنه‌ی ئەزمونی» دا هاتووه، خوینەر ده‌توانی «هه‌ستی لیوریتز بو‌ی ئەده‌بی یان شاعیرانه» و ده‌ده‌ست بینی «بی ئەوه‌ی له‌ باوه‌ری شاعیردا به‌شدار بیت». ئە‌گه‌ر وانه‌بوایه، نه‌ ئە‌ده‌بیاتیکی له‌ ئارادا ده‌بوو، نه‌ ره‌خنه‌یه‌کیش. پاشان ئیدیعی خۆی دینیتته‌ گۆری و ده‌لتی «ئیمه‌ ده‌توانین به‌ جیاوازی نیوان باوه‌ره‌کانی دانتی وه‌ک مرۆف، باوه‌ره‌کانی ئەو وه‌ک شاعیر بزانیین.» بو‌ روونکردنه‌وی پتریش ده‌لتی «ناچارین باوه‌رینین به‌وه‌ی که پتوهندیه‌کی تایبه‌ت له‌ نیوان ئەم دوو شته‌دا له‌ ئارادایه، شاعیر باوه‌ری به‌و شته‌ هه‌یه که ده‌بلی.»

ئەو ده‌لتی: «ئە‌گه‌ر بو‌ نمونه‌ بمانزانیبایه که سه‌باره‌ت به‌ سروشتی شته‌کان (De Rerum Natura) ئە‌زمونیکی لاتینی هه‌بووه که دانتی بو‌ زاخاودانی می‌شکی خۆی پاش ته‌واو کردنی کۆمیدی‌ی خوایی هۆنیبووه‌وه و به‌ناوی لوکرتسیوس بلاوی ده‌کرده‌وه، به‌ دلنیایی له‌ چیژ وه‌رگرتنی هه‌ر تک شیعه‌که به‌جاری بی به‌ری ده‌بووین.» پاشان وه‌سفی ریچاردز له‌ وێرانه‌ خاک (waste land) وه‌ک شیعیریکی که له‌ودا «نووسه‌ریکی دیاریکراو، له‌ نیوان شیعر و سهر له‌به‌ری باوه‌ره‌کانی، جوداییه‌کی کالمی هیناوه‌ته ئاراه» ره‌ت ده‌کاته‌وه. ئیلیه‌ت ده‌لتی به‌ پروای ئەو شتیکی و، «ته‌مومزای و نادیاره».

ئەو به‌ هینانه ئارای سهر له‌نویتی ئەم بیرۆکه‌یه که خوینەر بو‌ی هه‌یه له‌ باوه‌ری ده‌رپراوی شاعیر «تیبگات»، گەرچی تییدا به‌شدار نه‌بیت، خۆی به‌ لی‌کدانه‌وه‌یه‌که‌وه سه‌رقال ده‌کات که به‌ شیوه‌یه‌کی سه‌رسوره‌ینەر، مه‌نتقی ناوه‌کی سهر له‌به‌ری په‌خشان و شیعیری ئەو له‌ جه‌نگه‌ی به‌ریلاو‌کردنیاندا ئاشکرا ده‌کات، کاریکی که به‌رده‌وام ئەو به‌ره‌و لای ئەو هه‌لو‌تستانه

په‌لکیش ده‌کات که تییداندا هه‌قیقه‌ت به‌ شیوه‌یه‌کی لی‌برپراوانه‌ ده‌رده‌بردری و به‌هاکان وابه‌سته‌ی «دوا هۆکار» ن. ئەو ده‌لتی:

گه‌ر ئیوه‌ خۆتان باوه‌رتان به‌ روانگه‌یه‌کی تایبه‌ت و دیاریکراوی ژیان هه‌بیت، پاشان ناچاره‌کی و به‌پیداگراییه‌وه بخوازن کهسانی تریش به‌ شیوه‌یه‌کی کالم «تیی بگه‌ن» تیگه‌یشتنی ئەوان ده‌شی باوه‌ری لی به‌ره‌م بیت. له‌وانه‌یه و جاری وایه پتویسته‌ی وای لیک بدینه‌وه که تیگه‌یشتنی ته‌واو ده‌شی خۆی له‌گه‌ل ئیمامی ته‌واو دا بگونجینی. له‌م سۆنگه‌یه‌وه، ده‌سکه‌وتی کاره‌که تا راده‌یه‌کی زۆر، ئە‌گه‌ر بکری بلین، وابه‌سته‌ی مانای هه‌ر ئەم وشه‌ کورته «ته‌واو» هه‌یه.

ده‌مه‌قهر له‌سهر مانای وشه‌ی «ته‌واو» هه‌ندی گالته‌جاوانه‌ دیتته‌ به‌رچاو، به‌ چه‌شنتیک که گۆیا باسی بارودۆخیکی حاشاه‌لنه‌گر کراوه. هه‌نوکه وایه باشه‌ دابنیشین و له‌مه‌ر مانای «حاشا هه‌لنه‌گری» قسان بکه‌ین. ئە‌گه‌رچی هه‌ندی‌ی پیداچوونه‌وه و ده‌سکاری ئەم باسه‌ی سنووردار کردووه، به‌لام ناوه‌رۆکه‌کی دیار و ئاشکرایه. له‌ مه‌ودایه‌کی زه‌مانی دوور و درێژدا «ئه‌لف» که پیتی وایه باوه‌ری به‌ روانگه‌ی ژبانی «بی» هه‌یه و تیی ده‌گا، ته‌نیا ئەو کاته ده‌توانی تیگه‌یشتنیکی له‌م چه‌شنه‌ کالم بکات که خۆی باوه‌ری به‌ باوه‌ره‌کانی «بی» بیت.

هه‌ر شتیکی هاوسه‌نگی ئەمه، تیگه‌یشتنی ئەم بابته‌یه که بو‌چی «بی» باوه‌ری به‌شنتیک هه‌یه که «ئه‌لف» نییه‌تی. ئەم بابته، شیکردنه‌وی شکستی «ئه‌لف» یان حاشا کردن له‌ تیگه‌یشتنی روانگه‌ی ژبانه که به‌ رای «بی» به‌ مانای راسته‌قینه‌ی وشه، راست و دروسته.

باسه‌که له‌سهر هه‌لو‌تستانه‌ی باوه‌رمه‌دانیه‌ی پیشووی ئیلیه‌ت پیدا‌ده‌گری، چونکی بی‌گومان، ئە‌گه‌ر «تیگه‌یشتن» لی‌ره به‌ واتای فام کردنی دیدگاکانی باوه‌رمه‌دانیه‌ی دانتی بیت، که‌واته تیگه‌یشتنی ته‌واو له‌ دانتی، یانی به‌شداربوون له‌ تیروانینی ئەو به‌ نیسه‌ت ژبانه‌وه. به‌شدارنه‌بوون له‌م تیروانینه‌دا به‌ته‌واوی، ته‌نیا نیشانه‌ی تیگه‌یشتنی تاکه‌که‌سه. به‌م چه‌شنه، وه‌ک چون ئیلیه‌ت جاریکیان لیک دایه‌وه، باس له‌سهر ئەوه‌ی دانتی پتویسته‌ی به‌ باوه‌رمه‌ند بوون له‌مه‌ر فه‌لسه‌فه‌ پیشنیار کراوه‌که‌ی له‌ «کۆمیدی‌ی خوایی» نه‌بوو،

تیگه یشتنیکی نیوهچلی دانتی ده بوو. تیگه یشتنی ته واو و کاملیش، ناچاره کی به مانای قبول کردنی شیعر نیبه، به لکو گه یشتن بهو خاله یه که دانتی خاوهن چ باوه ریک بوو.

نم لیکدانه وه یه، که تیگه یشتنی ته واو له هلوئیستی نهو که سهی که خاوهن باوه ریکه به مانای نه وه یه که ئیوهش باوه رتان پییه تی، هه لگری نهو تواناییه بوو بو ئیلیهت که به ره به کاری ده هینا. له یادداشتیکدا له سه ره به شی دووه می وتاره که له سه ر دانتی که باسمان کرد، دژی تیوری «راپورتته دروینه کان» ی رپچاردز (واته نهو راپورتانه ی که له هه ناوی شیعر دا وهک راپورتی راسته قینه باسیان لی ده کری، به لام له دهره وه به ناراسته قینه له قه له م دهرین) راده وهستی و له سه ر نهو باوه ریه که «ته واو و کامل بوون، هه موو شتیکه» ی شیکسپیر مانایه کی قولی سوزداری لای نهو هه یه و «لانی که م به مانا سه ر زاره کییه که ی» بی هه له یه، له کاتیکدا «ئیراده ی نهو، هیمنی و ئاسووده بی ئیمه یه» ی دانتی، حوکمیکی به له فز راست و دروسته. نه گه ر واپیت، که واته نهو قه لشته ی که «وه می واقیع» ی دروستبوو له هه ناوی شیعر و واقیعی هه قیقه تی فه لسه فی دهره وه ی نهو لیک جیا ده کاته وه، لانی که م له هه ندی شوین، ریکه ی ده به ستری. نهو شته ی له دهره وه ی شیعر به گویره ی له فز راست و دروسته، له هه ناویشیدا به هه مان شیوه دروسته. وشه ی شیعر له گه ل وشه ی خودا ریک یه ک دهره گنه وه.

ئیلیهت له ۲۹ پووشپه ر ۱۹۲۷ له لایه ن کلئیسای ئینگلستانه وه وهرگیرا. نهو گوړانه ی که نه م داگه رانه نوئیبه له کاره کانیدا، به تایبهت په خشان، به دی هینا له کتیسی «بو لانسولوت ئاندروز» (For Lancelot Anderwes) دا که ئی سالی ۱۹۲۸-ه دیار و به رچاوه. نه م کتیبه له کومه لیک وتار پیک هاتوه که دل به سته بی ئیلیهت بو «راست ئایینی» مه سیحی نیشان ده دا. سه روتار، بو ستایشی نهو ره گه زی کلئیسایه ترخان کراوه که له بیچم گرنتی کلئیسای ئینگلستاندا گرینگایه تبه کی فراوانی بوو. هه ر له م کتیبه دا بودلیتر له سه رده می ئیمه دا به شیوه یه ک که پتر نوینه ری په خشان ی ئیلیهت، له خوگری چه شنیک بیوگرافی نهیینی نهو نه وه نه ده بییه یه که ئیلیهت خوژی سه ر بهو نه وه یه بوو. نهو له هیرشیدا بو سه ر وهرگیرانه کانی ده یه ی نه وه دی

نارتور سیمونز بو شیعر ی بودلیتر، باسی نه وه ده کات که «ده یه ی نه وه دیبه کان به ئیمه نزیکترون» (که مه به سته له ئیمه ده شی خوژی و ئیزراپاوند بی) تا نهو نه وه نه ده بییه ی که بریتییبه له برنارد شو، ویلز و لیتن ستریچی، بیوگرافیستی ئینگلیزی. نه م نه وه یه، له باری ره گه زیبه وه سه رتر له نه وه دیبه کانن: نه وان له ره گه زی هه کسلی، تیندال و جوړج ئیلیهت و گو لڈستون-ن. بودلیتر کاری به م نه وه یه نه داوه، به لام له گه ل نه وه دیبه کان و هه ر وهر تا راده یه کی زور له گه ل ئیمه سه روکاری هه یه.»

نه م بابه ته له روانگه ی میژوییه وه گرینگه، پاوند و ئیلیهت، نهو کاته ی پیش جه نگی یه که می جیهانی سه رها تان بو نه وروپا، به دوا ی نهو نجومه نی نه ده بی ئینگلیسی پیوه نندیدار به پارسییه وه بوون، شاعیرانی ئینگلیسی له گه ل سه مبولیسته کانی فه ره نسه یی. نهو شته ی نه وان دوزیبانه وه شاعیرانی سه رده می جوړج بوون. به رای نه وان نه م شاعیرانه هیچ چه شنه پیوه نندیبه کیان به سه رده می نوئیوه نه بوو، ریک وهک شاعیرانی «ده یه ی نه وه»، به نوئیوه خوژی، به سه رنجدان به پیوه ره کانی یه کسه ره رۆشنیرانه ی شاعیرانی هاوچه رخی فه ره نسه، مندالانه و ساکار و سانا ده هاتنه به رچاوه ئیلیهت له م وتارده ا نه م ده نووسی: «راستی گرینگ دهرباره ی بودلیتر هه ر نه م یه که نهو هه ر له بنه رده ته وه مه سیحی بوو که له دهره وه ی رۆژگار و زه مانه ی شایانی خوژی له دایک بوو.» هه ر وهر باسی نه وه ده کات که سه رچاوه ی «داگه رانی بودلیتر بو لای «دابو ده ستوور» به هیچ کلوجیک نزیکایه تی نهو بو لای شیوه کانی دهره کی مه سیحیهت ناگرته وه، به لکو له غه ریزه رۆحیه کان سه رچاوه ده گری که دیاره مه سیحیه.» ئیلیهت لیره دا وهک که سپیک قه له مه که ی هه لده سوو رپینی وهک بلینی په یمانه ی پیروزی خوژی دوزیوه ته وه.

ژبده ر:

ارغنون، فصلنامه ی فلسفی، ادبی، فرهنگ ی شماره ی، (۱۴)

زمستان ۱۳۷۷ صص ۲۰۷-۲۱۱